
Forord

Denne bog er skrevet for at hylde Allan Krasniks banebrydende indsats for faget folkesundhedsvidenskab i Danmark. Allan har siden 1995 været professor i socialmedicin og var 1997-2003 leder af Institut for Folkesundhedsvidenskab på Københavns Universitet. I denne periode er folkesundheden atter kommet på den politiske dagsorden. Folketing og regering har nedsat råd og kommissioner og vedtaget politiske programmer med henblik på at fremme folkesundheden, og i denne bevægelse er folkesundhedsvidenskaben blevet institutionaliseret og anerkendt som universitetsfag. Udviklingen var allerede i 1980'erne langt fremme i en række andre europæiske lande, og omsætningen af den internationale trend til oprettelsen af Københavns Universitets Institut for Folkesundhedsvidenskab (1997) er i meget høj grad Allan Krasniks fortjeneste. Etableringen af instituttet blev ledsaget af flere folkesundhedsuddannelser, hvor især Master of Public Health-uddannelsen er Allans hjertebar. Folkesundhedsproblematikken har oplevet en vældig vækst i opmærksomhed og bevillinger – også forskningsmæssigt.

Bogens emne, social ulighed, er en af folkesundhedsvidenskabens fundamentale normative og analytiske udfordringer. Det placerer sig på den ene side inden for den klassiske akademiske tradition, og på den anden side aftegner det et sundhedspolitisk felt, hvis mål er at forbedre verden. Denne dobbelthed repræsenterer ofte en vanskelig balance for fagets udøvere – specielt i en periode, hvor normative positioner ofte mødes med akademisk distance. Bogens artikler placerer sig på begge sider af denne „streg“: nogle repræsenterer praktikernes aktive engagement for at påvirke befolkningens sundhedsadfærd – om end ikke uden teoretisk tyngde. Andre træder et skridt tilbage og forholder sig mere neutralt eller ligefrem kritisk til folkesundhedsvidenskabens sociale og videnskabelige aktiviteter. Dette afspejler samtidig bredden i Allans virke.

Hovedparten af bogens forfattere har deres rod i det miljø, som siden 1969 har foldet sig ud – først på Institut for Social Medicin og siden, gennem en gradvis udvikling, inden for Institut for Folkesundhedsvidenskab. Flere af forfatterne er i dag virksomme inden for hospitalsverdenen, embedslægevæsenet, sektorforskningen og privat konsulentvirksomhed. To forfattere repræsenterer det store internationale netværk, som Allan Krasnik har opbygget inden for forskning og uddannelse i folkesundhedsvidenskab.

Kapitlerne omhandler sociale forskelle i sundhed og sygdom ud fra forskellige vinkler. Den falder i tre dele: Del 1 definerer og diskuterer centrale *begreber*, del 2 illustrerer hovedtemaet med en række konkrete *eksempler* fra klinik, forskning og samfund, mens del 3 trækker de sundhedspolitiske og internationale *perspektiver* op. Kapitlerne giver et billede af ulighedsproblemets kompleksitet og mangfoldighed, både når det drejer sig om problemets karakter, årsager og løsninger.

Vi takker Else og Mogens Wedell-Wedellsborg Fond, Institut for Folkesundhedsvidenskab og Afdeling for Sundhedstjenesteforskning for økonomisk støtte til udgivelsen.

December 2005
Signild Vallgård
Lene Koch

Indholdsfortegnelse

1. Hvad er social ulighed i sundhed? – om kategoriseringers betydning 15

Signild Vallgård

En måde at se er også en måde ikke at se 15

Kategorisering af det sociale 16

Kategorisering af sundhed 24

Sammenfatning 25

2. Ulighed i sundhed – et skæringspunkt mellem etik, epidemiologi og politik 29

Finn Diderichsen

Hvorfor er ulighed i sundhed et problem? 30

Ulighed i hvad? 31

Hvilke uligheder er uretfærdige? 32

Den epidemiologiske teori 35

Hvordan skal det måles? 36

Er der en modsætning imellem effektivitet og lighed i sundhedspolitikken? 37

Sammenfatning 40

3. Socialmedicin og medicinsk genetik – modsætninger eller samarbejdspartnere? 43

Lene Koch

Historien 44

Lighed og ensshed 46

Socialmedicinen ser på genetikken 48

Genetikken ser på socialmedicinen 50

Public health genetics 51

Genetiske risikofaktorer? 52

Konklusion 53

4. Forskelle og uligheder i sygdom og sundhed – hvilken rolle spiller prestige? 55

Marie Nørredam & Dag Album

Metode 57

Medicinske specialers prestige 58

Sygdommes prestige 62

Perspektivering 65

5. Langtidssyge migrantkvinder om status og behandling i det danske sundhedsvæsen 70

Anette Sonne Nielsen

Social kategorisering som problem 72

Problemstillingen i projektet 73

Interviewmaterialet 74

Marginaliseringens konsekvenser 75

Mulige perspektiver for migranter i sundhedsvæsenet 81

6. Infertilitet og assisteret befrugtning i Danmark – sociale ligheder og forskelle 86

Lone Schmidt

Infertilitet og ufrivillig barnløshed 87

Assisteret befrugtning 88

Resultater af assisteret befrugtning 89

Infertilitetsrelateret stress 90

Deltagernes vurdering af fertilitetsbehandlingen 90

Coping med infertilitet 91

Afsluttende kommentar 93

7. Social ulighed i helbred: Spiller det psykiske arbejdsmiljø en rolle? 96

Tage Søndergård Kristensen

Materiale og metode 99

Resultater 101

Diskussion 104

8. Er der social ulighed i forekomsten af fysiske og psykiske symptomer blandt patienter, der får kemoterapi mod brystkræft? 109

Mogens Grønvold, Signe Smith Nielsen & Morten Aagaard Petersen

Litteraturoversigt 111

En dansk spørgeskemaundersøgelse 112

Diskussion 119

9. Om analyse af gentagne kategoriserede målinger 123

Svend Kreiner & Niels Keiding

Problemstillingen 125

Statistiske modeller 127

En grafisk model 129

Analyse af marginal og betinget homogenitet 133

Analyse ved hjælp af Markov-kædemodeller 136

Analyse ved hjælp af multilevel- modeller med tilfældig personeffekt 138

Diskussion 139

10. Danskare är sjukare än svenskar, men mår de bättre? 144

Sven-Olof Isacsson

Vilka dödsorsaker förklarade skillnaderna? 144

Vilka orsaker har man kunnat påvisa till den danska överdödligheten? 145

Danskarna är sjukare och har en högre dödlighet, men de uppger sig mår bättre än svenskarna 146

Diskussion 148

11. Frihed og ulighed i dagens folkesundhedspolitik 152

Lisa Dahlager

Folkesundhedspolitik, normer og normalisering 153

Folkesundhedspolitikken fra 1970'erne 153

Frihed og ulighed 157

12. Sundhedsfremme og social ulighed 161

Lars Iversen

Sundhedsfremme og livsstil 162

Ændringer i befolkningens adfærd 164

Social ulighed og sundhedsfremme 166

Motivation for og intentioner om sundhedsfremme 169

Hvorfor social ulighed i helbred og sundhedsfremme? 171

Sundhedspolitiske perspektiver 173

13. Den svage patient 176

Henrik Sælan

Metode og teori 177

De svage 178

Sundhedsvæsenet og tilstødende forvaltninger som selvstændige systemer 183

En skitse til forbedringer for en særlig gruppe svage 184

Eftertanke 186

14. An Age Period Cohort perspective on equity 188

Louise Gunning-Schepers

Equity in aging populations 189

A period of solidarity 196

Cohorts and equity 201

Conclusion 203

15 Forskel og ulighed i sundhed og sygdom i et internationalt perspektiv 206

Ib Bygbjerg

Et kort historisk tilbageblik på (u)lighed i sundhed 207

Stikordsregister 214